

RAZGOVARAJMO O ŽIVOTU S DRUGE STRANE EKRANA

Priručnik za roditelje i skrbnike
učenika osnovnih i srednjih škola

Autori: doc. dr. sc. Lana Ciboci, izv. prof. dr. sc. Igor Kanižaj, prof. dr. sc. Danijel Labaš,
Hana Hrpka, prof.
Uredile: Ana Dokler, Marina Knežević Barišić
Dizajn i prijelom: O,ne radiona
Izdavači: Agencija za elektroničke medije i UNICEF
Materijal je nastao u sklopu projekta Dani medijske pismenosti.
Zagreb, svibanj 2020.
medijskapismenost.hr

Ova publikacija ne izražava nužno službene stavove UNICEF-a.

Mnogo je izazova s kojima se djeca i mladi susreću u digitalnom okruženju, a roditeljima nije uvijek lako pružiti djeci odgovarajuće vodstvo i podršku.

Kako bismo vas informirali, inspirirali i osnažili za razgovor s djecom o njihovim iskustvima na internetu i društvenim mrežama, pripremili smo u suradnji s domaćim stručnjacima – komunikolozima i psiholozima – ovaj priručnik s prijedlozima 18 radionica koje možete s djecom provoditi kod kuće.

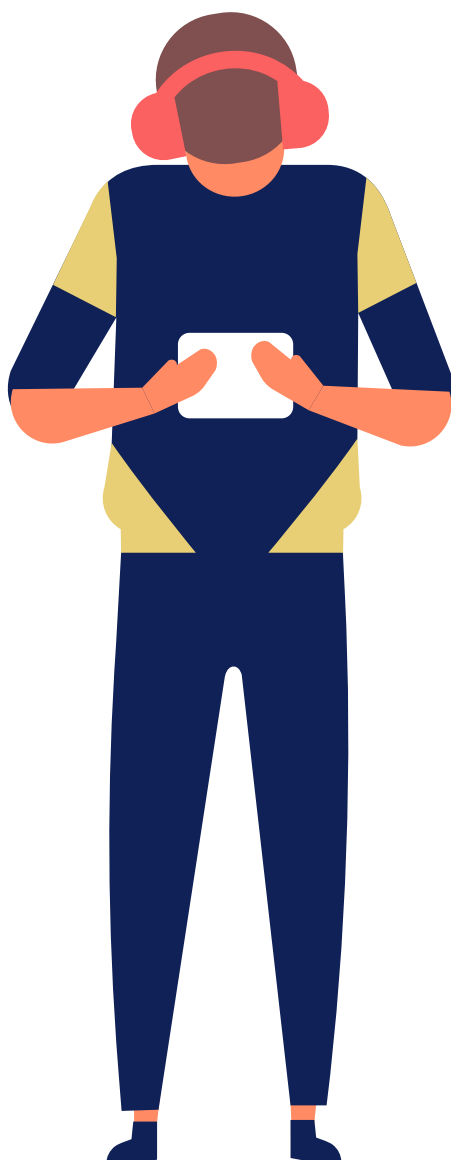
Autori radionica su doc. dr. sc. Lana Ciboci, izv. prof. dr. sc. Igor Kanižaj i prof. dr. sc. Danijel Labaš iz Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu. Uz svaku radionicu navedena je dob za koju je primjerena. Opis svake radionice sadrži ključne informacije o određenoj temi, temeljene na znanstvenim istraživanjima i iskustvima stručnjaka, a slijede konkretni zadaci, prijedlozi sadržaja

koje možete pogledati ili pročitati zajedno s djecom te pitanja o kojima možete razgovarati.

Uvod u priručnik i poruku za kraj, u kojima ćete dobiti objašnjenja o utjecaju elektroničkog nasilja na mentalno zdravlje djece i mladih te savjete kako djeci pristupiti kada želite razgovarati o ovim temama, napisala je Hana Hrpka, prof. psihologije iz Udruge Hrabri telefon.

Sve to omogućit će vam da započnete komunikaciju s djecom o njihovim iskustvima u digitalnom okruženju, a nadamo se da će i vas zainteresirati i potaknuti na daljnje zajedničko istraživanje, učenje i razvoj vještina medijske pismenosti te sigurno i odgovorno korištenje medija.

Agencija za elektroničke medije i
Ured UNICEF-a za Hrvatsku

UVOD

Danas se djeca od ranog djetinjstva susreću s brojnim ekranima – od televizora, preko mobitela, do računala i tableta... Problem je što su djeca u velikoj mjeri bez nadzora dok ih koriste te, prema navodima djece i mladih, **u većini obitelji nema pravila vezanih uz korištenje društvenih mreža i interneta** (prema istraživanju Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba i Hrabrog telefona iz 2013. godine).

Internetom se mnoga djeca počinju služiti **već u predškolskoj dobi**, a prema istraživanju Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Gradskog ureda za zdravstvo Grada Zagreba i Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu iz 2019. godine **svi učenici srednjih škola koriste mobitele i internet**. Svaki treći adolescent društvene mreže koristi od tri sata do pet sati dnevno, dok ih **svaki peti koristi više od pet sati dnevno!** Nadalje, svaki treći adolescent provjerava poruke na društvenim mrežama nekoliko puta dnevno, a svaki peti adolescent društvene mreže provjerava stalno, bez obzira na to je li stigla obavijest o poruci ili nije.

Većina mladih otvorila je **profil na društvenoj mreži prije dopuštene granice od 13 godina**, više od 17% već s deset godina ili ranije, a svaki drugi adolescent ima više od jednog profila na Instagramu.

S obzirom na ove podatke, važno je razumjeti zašto su mladima moderna tehnologija, internet i društvene mreže toliko zanimljivi. Većina se mladih želi družiti sa svojim vršnjacima, što je i sasvim razumljivo s obzirom na potrebe u tom razvojnog razdoblju. Da se mladi žele družiti uživo, a ne putem društvenih mreža pokazalo je istraživanje još iz 2013. godine, a istraživanje iz 2019. to potvrđuje – **64% mladih u slobodno se vrijeme želi družiti s vršnjacima uživo**, a samo ih 4,7% želi koristiti društvene mreže, dok ih se u stvarnosti 41,7% u slobodno vrijeme druži uživo, a 24,5% koristi društvene mreže. To nam govori o stvarnoj potrebi koju mladi imaju u toj dobi i daje snažnu sugestiju roditeljima da pokušaju svojem djetetu omogućiti slobodno vrijeme za druženje s vršnjacima, ako treba i nauštrb brojnih izvanškolskih obveza.

Mnogi se **roditelji brinu zbog negativnih utjecaja društvenih mreža i interneta na djecu i mlade**, a elektroničko nasilje jedan je od opravdanih razloga za zabrinutost. Istraživanje Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba i Hrabrog telefona iz

2013. godine pokazuje da su **djeca koja trpe nasilje na Facebooku tjeskobnija (anksioznija), pokazuju više simptoma depresije, osjećaju više ljutnje i sklonija su neprihvatljivim ponašanjima** od svojih vršnjaka. **Djeca koja se ponašaju nasilno također** su tjeskobnija (anksioznija) i sklonija simptomima depresije, doživljavanju ljutnje i neprihvatljivim ponašanjima od svojih vršnjaka. Djeca koja se ponašaju nasilno, a ujedno i trpe nasilje imaju najizraženije emocionalne i ponašajne poteškoće te narušenu sliku o sebi, a doživljavaju podjednako izražene simptome anksioznosti i depresije kao i djeca koja su isključivo žrtve nasilja, te iskazuju više ljutnje i neprihvatljivih ponašanja čak i od djece koja su isključivo počinitelji nasilja. Nadalje, rezultati istog istraživanja pokazuju da **djeca koja imaju manju kontrolu nad korištenjem interneta** (teže im je otići s interneta, češće razmišljaju o internetu kad nisu na njemu, više zanemaruju svoje obveze zbog interneta...) imaju lošiju sliku o sebi, tjeskobnija su, pokazuju više simptoma depresije te su sklonija neprihvatljivom ponašanju.

Puno je istraživanja koja su provedena u zadnjih petnaestak godina u Hrvatskoj, a ovdje smo naveli samo neka od njih i samo neke rezultate koji nas s pravom mogu zabrinuti. Stoga **ne smijemo zanemariti ulogu roditelja – oni jesu i trebaju ostati osobe koje imaju najveći utjecaj na svoju djecu**, bez obzira na to koliko su djeca „velika“. Iako utjecaj prijatelja u adolescenciji postaje sve izraženiji, adolescenti žele i trebaju podršku, zaštitu, brigu i savjet roditelja, a posebno u situacijama kada su izloženi nasilju među vršnjacima ili se zbog nečega osjećaju povrijeđeno i loše.

Mladi nam govore da se **rijetko obraćaju za pomoć odraslima**, no s druge strane govore i da **osjećaju potrebu da budu zaštićeni i da im se pomogne** u teškim situacijama. Odnos s adolescentom nije lako zadržati i na njemu treba kontinuirano raditi. Biti prisutan roditelj ne znači sa skrivenog profila pratiti što dijete radi na društvenim mrežama, nego razgovarati, otvarati se prema svom adolescentu i pozivati ga da se otvori roditelju. Ponekad to znači čekati onih pet minuta u danu, između lupanja vratima i odlaska u sobu te dopisivanja na mobitelu, da dijete bude otvoreno za razgovor, no upravo je to vještina roditeljstva – uspjeti prepoznati taj trenutak, a ne siliti i nametati bliskost. Koristite zajedničke šetnje, odlaske u dućan ili kino i

trenutke kada vozite dijete na neku sportsku aktivnost kao vrijeme za kratke razgovore. Uvedite male rituale, kao što je razgovor prije spavanja o tome što se dogodilo tog dana, što vas je razveselilo, naljutilo, rastužilo. Pritom je važno da sudjeluju i roditelj/roditelji i dijete/djeca jer na taj način razvijate bliskost i povezanost među članovima obitelji.

Ovaj **priručnik i radionice dobra su podloga za početak razgovora između roditelja i djece**. Roditelji se često pitaju kako započeti neki razgovor, što reći o nekoj temi, kako dijete upozoriti, a da ne ga preplašimo, kako mu objasniti, a ne biti naporan i dosadan i postići da djeca i mladi ipak shvate ozbiljnost teme. Ove vam radionice mogu pomoći, a osim roditeljima, uz određene prilagodbe, ovi materijali mogu biti korisni i nastavnicima u osnovnim i srednjim školama. Kroz radionice se obrađuju mnoge aktualne teme vezane za izazove s kojima se djeca suočavaju u digitalnom okruženju, tako da ih roditelji razumiju i da mogu u razgovoru s djetetom dati svoje viđenje i pomoći mu na temelju svog životnog iskustva. To je ono što razlikuje djecu i odrasle kad je riječ o modernim tehnologijama - **djeca imaju znanja o tehnologiji (možda čak i više od odraslih), ali nemaju životno iskustvo koje imaju roditelji**.

Hana Hrpka, prof. psihologije

RADIONICE

1. Nepovjeravanje roditeljima i drugim bliskim osobama 8+
2. Krađa lozinki 8+
3. Opasnosti *multiplayer* igara i rizično ponašanje 8+
4. Vrijeđanje i izostavljanje iz grupa u aplikacijama za dopisivanje (WhatsApp, Viber itd.) 8+
5. Grupe mržnje na internetu 8+
6. Kako pomoći prijatelju koji je žrtva elektroničkog nasilja 8+
7. Važnost čuvanja dokaza 8+
8. Prekomjerno korištenje interneta i društvenih mreža 8+
9. Strah od propuštanja (FOMO) 10+
10. Videosnimanje napada (Happy Slapping) 10+
11. Jeste li se upecali? Naučimo što je *phishing!* 11+
12. Rizici dijeljenja seksualnih sadržaja 12+
13. Opasnost od seksualne ucjene i iznude 12+
14. Vrijeđanje na videokanalima i videoplatformama (YouTube) 13+
15. Dijeljenje osobnih podataka 13+
16. Kreiranje lažnih profila i lažno predstavljanje 13+
17. Mrežno dopisivanje s nepoznatim osobama 13+
18. Susreti s osobama koje su djeca upoznala na mreži 13+

Autori radionica su doc. dr. sc. Lana Ciboci, izv. prof. dr. sc. Igor Kanižaj i prof. dr. sc. Danijel Labaš iz Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu.

1. NEPOVJERAVANJE RODITELJIMA I DRUGIM BLISKIM OSOBAMA

Radionica je primjerena za djecu od 8 do 18 godina

Istraživanje „Društvena *online* iskustva i mentalno zdravlje mladih” (Poliklinika-djeca.hr, 2019), provedeno među učenicima prvih i trećih razreda srednjih škola, pokazalo je da 64,3% djece ne razgovara ni s kim o sekstingu, a 30,6% razgovara s prijateljima. Samo 2,8% djece razgovara s roditeljima, 2,2% s nekim *online*, a 0,3% sa stručnjacima u školi. Iz istraživanja EU Kids Online Hrvatska (Ciboci i sur., 2020.) također znamo da se u dobi od 9 do 11 godina tek svako deseto dijete povjerava roditeljima u slučaju kada naiđe na uznemirujući sadržaj na mreži. Tako tek 12,9% roditelja zna da je njihovo dijete imalo kontakt s osobom na internetu s kojom ranije nije imalo kontakt licem u lice, dok ostali smatraju kako njihova djeca nisu imala takvo iskustvo (Ciboci i sur., 2020: 29). Mi imamo ozbiljan komunikacijski problem u društvu jer se **djeca vrlo malo povjeravaju svojim roditeljima**. Idemo stoga pronaći način kako potaknuti tu komunikaciju.

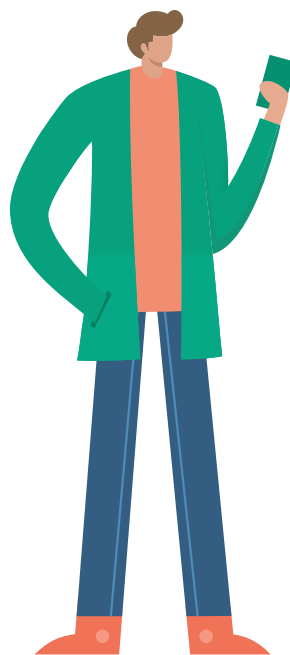

Radni zadatci:

KUTIJA POVJERENJA – Postoje teme, problemi i pitanja koja teško prelaze preko naših usta. Ponekad nas je sram, a ponekad jednostavno mislimo kako nam nitko ne može pomoći, pa o tome i ne govorimo. Roditelji često od djece traže da im kažu (verbaliziraju) što ih muči. U napetim i neugodnim situacijama mnogo je lakše izraziti se npr. na papiru, koji možemo ubaciti u malu obiteljsku kutiju povjerenja koju će, naravno, čitati samo roditelji. Pitanje, prijedlog ili komentar može biti osoban, ali i za cijelu obitelj, i to se može naznačiti.

JA SE OSJEĆAM – Kroz emocije se mnogo lakše izražavamo kada nam je teško, a vrlo je učinkovito o stvarima koje nas smetaju ili opterećuju govoriti iz JA perspektive. Na primjer: „Kada vidim da si tužna, želim saznati što te muči i mogu li ti pomoći.” Ovo je dobar način kako možemo potaknuti razgovor o nekoj temi. No morate biti iskreni u iskazivanju svojih emocija.

Preduvjeti za komunikaciju stvaraju se godinama i potrebno je uložiti trud kako bi se u trenucima kada sve veću ulogu u životu djece imaju vršnjaci stvorili preduvjeti da se djeca mogu obratiti svojim roditeljima i zatražiti njihovu pomoć.

Dok se borite doslovno za svaku minutu susreta, ne zaboravite kako je potrebno puno truda u izgradnji naših odnosa.

JESI LI ČUO/ČULA? – Roditelji često svjedoče kako im je u poboljšanju komunikacije pomogao naracijski pristup koji izgleda ovako: dok roditelj vozi dijete s neke od aktivnosti i stoji u prometu, započne dijalog govoreći o primjeru/problemu nekog drugog djeteta iz bliskog okružja. Na primjer: „Jučer me zvao Antin tata zabrinut jer Ante više ne želi ići u školu. Kaže da se u potpunosti promijenio kada je krenuo u srednju školu i pita me za pomoć. Kao da je htio čuti znaš li ti nešto više o tome...” Budite fleksibilni i nemojte inzistirati na komunikaciji jer ste tako odredili i zamislili baš u određenom trenutku. Pričekajte pravi trenutak i pokušajte na ovaj način pristupiti djetetu, i vidjet ćete kako će se s vremenom puno više otvarati i povjeravati.

2. KRAĐA LOZINKI

Radionica je primjerena za djecu od 8 do 14 godina

Kada počnu koristiti pametni telefon i nove medije, djeca – osobito ona mlađe osnovnoškolske dobi – znaju dijeliti lozinke svojih profila na društvenim mrežama ili svoje e-pošte. To može dovesti i do **zloupotrebe** tako da djeca neovlašteno ulaze u profile svojih prijatelja, a čak ponekad s njihovih profila šalju uznemirujuće poruke drugoj djeci, nekad iz – kako oni to vole reći – šale, a nekad kako bi rastužili drugu osobu ili prouzročili da se druga djeca iz razreda ili djetetove okoline naljute zbog poruka koje je to dijete objavilo. Istraživanje EU Kids Online (Smahel i sur., 2020), koje je provedeno u 19 europskih zemalja, pokazalo je da se u Hrvatskoj djeca najmanje susreću sa zloupotrebom osobnih podataka. Nacionalno istraživanje EU Kids Online Hrvatska (Ciboci i sur., 2020) pokazalo je da je iskustvo krađe identiteta, definirano u upitniku kao „netko je koristio moju lozinku kako bi pristupio mojim podacima ili se predstavljao kao ja”, imalo 5% djece u dobi od 15 do 17 godina.

Kako bi zaštitilo svoje profile na društvenim mrežama, djetetu preporučite **korištenje složenijih lozinki** (ne njegovo ime, ime kućnog ljubimca, datum rođenja ili brojeve 12345) te da **za različite mreže koriste i različite lozinke**. Preporuka je **da lozinka bude dugačka i lako pamtljiva te da se sastoji od kombinacije znakova, brojki i simbola**. Važna je smjernica i da djeca lozinke ne dijele sa svojim prijateljima jer nikad ne znaju kada će ih netko zloupotrijebiti. Djeci treba objasniti da lozinke trebaju znati jedino oni i njihovi roditelji.

Radni zadatak:

Cilj je zadatka osvijestiti kod djeteta spoznaju o važnosti kreiranja kvalitetne lozinke na internetu. Za ovaj će vam zadatak trebati računalo, tablet ili pametni telefon s pristupom internetu te nekoliko praznih listova papira.

1. Zajedno s djetetom istražite na internetu najčešće korištene lozinke u zadnjih pet godina. Probajte naći pouzdane internetske stranice iza kojih stoji vjerodostojan izvor. Time ćete potaknuti dijete da kritički analizira i vrednuje različite internetske stranice i da razlikuje vjerodostojne od nevjerodostojnih izvora informacija.
2. Na temelju provedenog istraživanja napravite popis deset najkorištenijih vrsta lozinke. Razgovarajte s djetetom o tome što bi se moglo dogoditi ako i ono koristi jednu od tih lozinke.
3. Popišite s djetetom sve lozinke koje je ono do sada koristilo.
4. Razgovarajte s djetetom o važnosti korištenja kvalitetnih lozinke prilikom otvaranja profila na društvenim mrežama. Objasnite mu, na temelju uvodnog dijela radionice, što čini kvalitetnu lozinku. Jesu li lozinke koje je dijete do sada koristilo odgovarale pravilima kreiranja kvalitetne lozinke? Razgovarajte.
5. Potaknite dijete da koristi različite lozinke na različitim platformama. Objasnite mu zašto je to važno. Nakon što je kreiralo različite lozinke za različite platforme, popišite ih i spremite na sigurno mjesto na kojem ćete ih pronaći ako u nekom trenutku dijete ili vi zaboravite lozinke.

3. OPASNOSTI MULTIPLAYER IGARA I RIZIČNO PONAŠANJE

Radionica je primjerena za djecu od 8 do 18 godina

Multimedijske računalne igre danas predstavljaju jedan od najčešćih oblika digitalne zabave, a posebno su popularne one s više igrača (*multiplayer games*), koje igraju zajedno ili u timovima na mreži te pritom komuniciraju. Takve igre zahtjevnoga multimedijskog oblika (koji se odnosi na integriranje videa, animacije, zvuka, teksta, pokretne i/ili nepokretne slike i interakcije) **mogu imati pozitivne učinke** na igrače zato što zahtijevaju brzu reakciju i traženje rješenja, pa znanstvenici tvrde da zahvaljujući njima djeca mogu razvijati svoje psihomotorne, mentalne i perceptivne sposobnosti, a igre mogu pozitivno utjecati i na razvoj strateškog razmišljanja, zaključivanja i kreativnosti (DKMK, 2016). Kod videoigara s više igrača pozitivno je što igranje s ljudima iz raznih dijelova svijeta nekada dovede i do prijateljstva ili igrači otkriju neki novi interes ili im poraste osjećaj da doista pripadaju nekom društvu ili timu. S druge strane, velik broj znanstvenika upozorava na **negativne strane videoigara**, kao što su agresivnost, nasilje i ubijanje kao cilj, društvena izolacija te problematično korištenje i stvaranje ovisnosti o videoigrama, ali i učestalo maltretiranje i zlostavljanje igrača. Mnogi roditelji danas se u ovom kontekstu osjećaju nekompetentni, pa i sami kažu da djeca o videoigrama znaju puno više od njih. No to roditelje ne ispričava od njihove odgovornosti, jer bi oni morali usmjeravati djecu, upoznati se s time kakve videoigre dijete igra i s kime, voditi računa o primjerenosti dobi za pojedine igre te ograničiti vrijeme igranja. To se opet može postići samo razgovorom, pri čemu je nužno odmah istaknuti jednu „odgojnu premisu“, a ta je: **zabranama se ne postiže (gotovo) ništa i zabrane igranja nisu rješenje.**

Radni zadatak:

U razgovoru s djecom:

1. Objasnite im da vaše praćenje njihova igranja mrežnih videoigara ne vodi do zabrane igranja.
2. Objasnite im da bi bilo dobro da poneke igre odigrate zajedno kako biste zajedno procijenili igraju li igre primjerene njihovoj dobi.
3. Ako je potrebno ograničiti vrijeme igranja, objasnite djetetu zašto ste to učinili te si zajedno s njime zadajte pravila. Neka od pravila mogu biti da djeca ne igraju igre ujutro i kasno navečer, ni dulje od sat vremena dnevno. Pojasnite da svako dijete mora imati dovoljno vremena za učenje i slobodno vrijeme koje neće provoditi isključivo u igranju mrežnih videoigara.
4. Kod *multiplayer* igara objasnite i vodite računa i o tome da dijete može postati žrtva maltretiranja ili uhođenja jer je dalo puno podataka o sebi nepoznatim suigračima koji ne moraju biti dobronamjerni. Razgovarajte s djecom o problemu mrežnog nasilja i pitajte ih jesu li mu izloženi te ih potaknite da takve odnose prekinu.

4. VRIJEĐANJE I IZOSTAVLJANJE IZ GRUPA U APLIKACIJAMA ZA DOPISIVANJE (WHATSAPP, VIBER ITD.)

Radionica je primjerena za djecu od 8 do 18 godina

Danas su među djecom različita uzrasta vrlo popularne aplikacije za dopisivanje. Često se dogodi i da djeca kreiraju grupe unutar tih aplikacija, s pomoću kojih se dopisuju s prijateljima iz razreda, s izvannastavnih aktivnosti i slično. Nažalost, ponekad im te grupe i aplikacije koriste za **vrijeđanje ili izostavljanje** pojedinaca iz tih grupa, što je također **oblik elektroničkog nasilja**. Kod djece u nižim razredima osnovne škole češći su takvi oblici zlostavljanja, dok se kod djece u višim razredima mrežno nasilje češće događa na društvenim mrežama. Istraživanje EU Kids

Online Hrvatska pokazuje da su elektroničkom nasilju više izložena starija (6,4% djece u dobi od 12 do 14 godina i 11,8% djece u dobi od 15 do 17 godina), nego mlađa djeca (4% u dobi od 9 do 11 godina) (Ciboci i sur., 2020). Najčešće iskustvo elektroničkog nasilja odnosilo se na primanje povrjeđujućih ili neprimjerenih poruka (61%), zatim na isključivanje ili izostavljanje iz grupe ili aktivnosti (33%) te na objavljivanje i prenošenje povrjeđujućih poruka tamo gdje ih drugi mogu vidjeti (Ciboci i sur., 2020).

Radni zadatak:

Za ovaj će vam zadatak trebati računalo, tablet ili pametni telefon s pristupom internetu.

Stranica Utočište Hrabrih Online platforma je za dijeljenje iskustava i savjeta na temu elektroničkog nasilja. Na platformi sudjeluju stručnjaci iz područja komunikacija i psihologije koji u suradnji s *influencerima* savjetuju djecu što učiniti u slučajevima elektroničkog nasilja, kome se obratiti i kako se zaštititi. Na toj je platformi moguće pronaći velik broj stvarnih primjera elektroničkog nasilja sa savjetima što učiniti u određenom slučaju. Među njima se nalaze i sljedeći primjeri koji se tiču upravo vrijeđanja i izostavljanja iz grupa unutar aplikacija za dopisivanje. Izaberite onaj primjer za koji smatrate da će biti najrazumljiviji vašem djetetu ovisno o temi primjera i dobi djeteta.

PRIMJER 1

„Bok, Dennis, ja sam Ana (to mi nije pravo ime), voljela bih s tobom podijeliti neke svoje probleme. Kada sam krenula u peti razred, dobila sam mobitel. Na Viberu se napravila grupa u kojoj su svi iz mog razreda. Sve je bilo super dok nisu krenule svađe. U tim svađama

ja sam najviše patila jer sa svima želim biti dobra i pokušavam ih prihvatiti takve kakvi jesu, ali druge osobe ne pokušavaju isto. Osim svađa u grupi, bilo je puno svađa i u inboxu. Stalno bi me se napadalo za nešto. Puno su me ogovarali i više nisam znala šta da napravim. U šestom razredu i dalje je bilo svađa i tih ogovaranja. Sada sam sedmi razred, i ne znam što me još sve čeka. Više nemam samopouzdanja i ne znam što da radim.”

PRIMJER 2

„Ne želim se šminkati, i onda me cure iz razreda sprdaju na WhatsApp grupama. Kao da odjednom zbog toga više nemam prijateljice. Zašto to rade, daj im reci nešto!”

PRIMJER 3

„Prijatelji su me dodali u grupu gdje jedni o drugima ružno pričaju. U početku je bilo smiješno, ali u zadnje vrijeme svi samo mene sprdaju i baš neke stvari grozno govore... Poruke ignoriram, ali oni ih i dalje pišu, i to im je smiješno i fora tko će goru stvar napisati... što da radim?”

PRIMJER 4

„Ja i dečki iz razreda imamo grupu na WhatsAppu gdje pričamo o igricama. Svi igraju GTA (Grand Theft Auto igrica?) osim mene, jer mi starci to ne daju. Prvo su mi u grupi pisali da sam beba i da pišam u gaće, a sad su me izbacili iz grupe. Svi su me počeli zezati u školi zbog te grupe, a ja više nisam u njoj i ne znam što pišu o meni. Nitko se u školi više neće družiti i izbjegavaju me. Zašto me svi u školi zezaju i neće se družiti? Hoću nekako igrati GTA, a da moji ne saznaju.”

1. Što biste vi savjetovali svom djetetu kada bi se ono našlo u takvim situacijama?
2. Pročitajte zajedno sa svojim djetetom primjere elektroničkog nasilja i savjete *influencera* i stručnjaka, te zajedno zaključite – kako se najbolje zaštititi od elektroničkog nasilja? Što učiniti kada se elektroničko nasilje dogodi?

5. GRUPE MRŽNJE NA INTERNETU

Radionica je primjerena za djecu od 13 do 18 godina

Grupe mržnje na društvenim mrežama **jedan su od najčešćih oblika elektroničkog nasilja**. U posljednjih deset godina u Hrvatskoj su zabilježeni brojni takvi slučajevi na različitim društvenim mrežama. U takvim grupama osobe, često upravo djeca i mladi, **kritiziraju i vrijeđaju svoje vršnjake, poznanike, učitelje ili slavne osobe**. Iako postoje grupe koje su usmjerene prema pojedincima (primjerice „Svi koji mrze (ime i prezime osobe)“), većina je takvih grupa usmjerena prema većem broju ljudi, odnosno u njima se proziva velik broj osoba, najčešće djevojke, koje se vrijeđa na različite načine. Vrlo se često unutar takvih grupa objavljuju i (eksplicitne)

fotografije djevojaka koje se optužuje za promiskuitet (Ciboci, 2015). Među takvim se grupama mogu izdvojiti „Najveće drolje u osnovnoj i srednjoj školi“, „Najveće Drolje i Kurve iz HR, SRB, BiH“, „Najružniji frajer Siska“, „Najružnije cure Požege i okolice“ (Ciboci, 2015). U takvim se grupama često koriste psovke i vulgarni izrazi, a osobe protiv kojih su grupe pokrenute najčešće su imenovane punim imenom i prezimenom. U odnosu na vijek trajanja drugih grupa na društvenim mrežama, takve su grupe relativno kratkog trajanja te veću netrpeljivost pokazuju simpatizeri takvih grupa, nego sami osnivači (Ciboci, 2015).

Radni zadatak:

Na već spomenutoj platformi [Utočište Hrabrih Online](#) moguće je pronaći i primjere grupa mržnje na društvenim mrežama ili u aplikacijama za dopisivanje. Među njima se nalazi i sljedeći primjer:

„Pozdrav! Htjela bih s vama podijeliti svoje iskustvo s online zlostavljanjem. Bilo je teško jer ih je bilo stvarno puno, no ipak jedva sam prešla dalje iako još uvijek ima taj netko. To je bilo prošle godine. Oboljela sam od epilepsije i od tada mi se sve promijenilo. Bila sam sasvim normalna djevojka kao i svaka druga, samo sam bila više povučeni tip. Ubrzo kako sam prešla u srednju tako se nastavilo zlostavljanje, samo online. Bila ih je ta jedna grupica – par dečakiju i par cura. Napravili su poseban profil pod nazivom Pasirana rajčica na kojem su objavljivali videe s mog TikToka i stavljali su na story svaku moju poruku kad bih ih zamolila da prestanu. Moja majka je to vidjela jer sam joj pokazala, ali ubrzo su i nju počeli vrijeđati. Govorili su svakakve ružne riječi upućene meni i majci, no što je najgore... ja nisam bila jedina. Bilo ih je više koje su isto ismijavani. Pisali su mi svakakve prostote, vrijeđali pokojnu sestru, prijavili policiji da sam silovana, što se zapravo uopće nije dogodilo...“

Nakon što ste zajedno s djetetom pročitali priču, potaknite raspravu postavljajući mu sljedeća pitanja:

1. Što bi vaše dijete učinilo da se nađe u takvoj situaciji?

2. Kome bi se obratilo za pomoć?

3. Kako bi se osjećalo?

4. Jesu li se slične stvari dogodile i vašem djetetu ili nekome u njegovoj okolini – prijateljima, prijateljicama?

5. Kako bi vaše dijete pomoglo prijatelju koji bi se našao u takvoj situaciji?

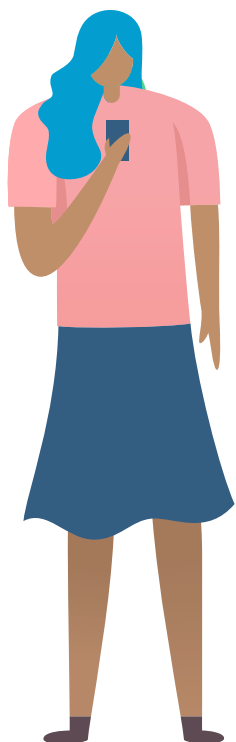
6. Može li se kako spriječiti pokretanje takvih grupa?

7. Zajedno s djetetom istražite načine na koje se takve grupe mogu prijaviti. Primjerice, svaka stranica ima svog administratora od kojeg možete tražiti uklanjanje grupa s neprimjerenim sadržajima. Ozbiljnije slučajeve svakako treba prijaviti policiji (osobno, telefonom ili uz pomoć već spomenute aplikacije Red button). Svaka društvena mreža ima i svoja pravila prijavljivanja neprimjerenih sadržaja. Primjerice, na Facebooku i Instagramu kada kliknete na neprimjereni sadržaj pojavit će se opcija PRIJAVI, s pomoću koje na jednostavan način možete prijaviti takve sadržaje.

6. KAKO POMOĆI PRIJATELJU KOJI JE ŽRTVA ELEKTRONIČKOG NASILJA?

Radionica je primjerena za djecu od 8 do 18 godina

Istraživanje EU Kids Online pokazalo je da nakon negativnih iskustava na internetu većina djece u Hrvatskoj, njih 52%, najčešće razgovara s roditeljima (Smahel i sur., 2020). Unatoč tome, **dio djece takve informacije zadržava za sebe**, te se sami nose sa svime što elektroničko nasilje donosi. Najčešće je razlog tome sram, osobito kada se zlostavljanje događa zbog privatnih fotografija ili videosadržaja koje je osoba slala osobi suprotnoga spola. Budući da se elektroničko nasilje često događa na javnim platformama, **velik je broj svjedoka**. To dovodi do toga da mnoga djeca često znaju da su njihovi prijatelji žrtve elektroničkog nasilja, svakodnevno vide uvrede na njihov račun, no **najčešće šute i nikome to ne prijavljuju jer se boje da i sami ne postanu žrtve zlostavljanja**. Upravo tu djecu treba poticati da unatoč strahu prijave svojim roditeljima, učiteljima ili pedagogu u školi nasilje i da tako pomognu prijatelju i spriječe počinitelja nasilja u daljnjem zlostavljanju. Izgradnja odnosa povjerenja između roditelja i djeteta ključna je u tom procesu.

Radni zadatak:

Za ovaj će vam zadatak trebati računalo, tablet ili pametni telefon s pristupom internetu.

Ministarstvo unutarnjih poslova RH pokrenulo je 2013. godine aplikaciju **Red button** koja je prilagođena djeci i omogućuje prijavljivanje sadržaja na internetu za koji sumnjaju da je nezakonit i da se odnosi na različite oblike iskorištavanja ili zlostavljanja djece. Pritom se na stranici ističe da je u Hrvatskoj zabranjeno predlaganje susreta djeci mlađoj od 15 godine putem interneta, elektroničke pošte i mobilnih telefona u svrhu stupanja u spolni odnos s djecom; prikupljanje, davanje drugima i prijenos podataka o osobama mlađima od 15 godina; iskorištavanje djece za pornografiju, što uključuje i pristupanje takvim sadržajima na internetu i njihovo posjedovanje. Ako je dijete upoznato s nekim od takvih slučajeva, trebalo bi prije svega o tome obavijestiti svoje roditelje. No, pomoć može potražiti i prijavom putem ove aplikacije anonimnim putem. Na taj način dijete može biti sigurno da počinitelji nasilja neće znati da je ono prijavilo slučaj elektroničkog nasilja.

- 1.** Zajedno s djetetom analizirajte internetsku stranicu s aplikacijom **Red button**.
- 2.** Detaljno pročitajte sadržaj stranice. Ako je djetetu nešto nejasno, objasnite mu.
- 3.** Poučite ga kako koristiti navedenu aplikaciju ako mu ikada u životu zatreba.
- 4.** Prilikom razgovora o navedenoj internetskoj stranici važno je dijete upozoriti da ovu stranicu nipošto ne koristi za lažne prijave, jer može snositi određene posljedice.

7. VAŽNOST ČUVANJA DOKAZA

Radionica je primjerena za djecu od 8 do 18 godina

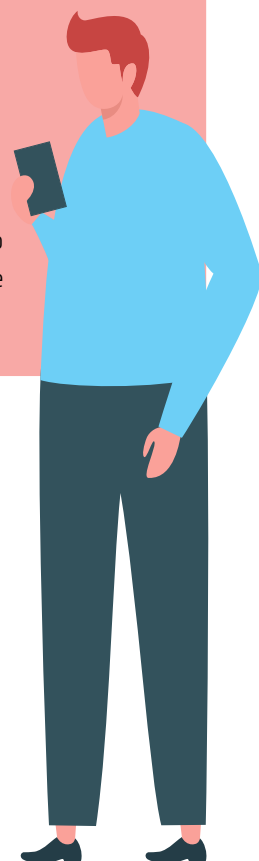
Svi znamo da se zbog ubrzanog razvoja novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija povećavaju i mogućnosti komunikacije i interakcije među djecom. Jednako tako znamo da su među mlađim generacijama digitalni mediji izrazito popularni, ali moramo znati da njihovo korištenje nosi i određene rizike. I u tom digitalnom virtualnom svijetu **djeca i mladi mogu vrlo lako biti izloženi povredama i kršenju svojih prava, primjerice prava na privatnost ili prava na zaštitu od potencijalno štetnih informacija i sadržaja**. Naime, zbog novih digitalnih medija svakodnevno nasilje među djecom širi se i na virtualni prostor, pa govorimo o virtualnom ili elektroničkom nasilju, koje je poznato i kao *cyberbullying*, a razlikuje se od klasičnog nasilja. Elektroničko nasilje može se definirati kao namjerno i opetovano nasilno postupanje usmjereno prema djetetu preko računala, mobilnih uređaja i drugih informacijskih i komunikacijskih medija.

Vesna Bilić (2018) ističe da se **klasično vršnjačko nasilje** najčešće događa tijekom boravka u školi, na putu prema kući ili u dvorištu, a **žrtva je dostupna samo u ograničenom prostornom i vremenskom okviru** u kojem se kreće. Nives Strabić i Ana Tokić Milaković (2016) navode da je zbog toga često moguće na jednostavan način saznati identitet počinitelja, a žrtvi pružiti pomoć i zaštitu. Međutim, za razliku od tradicionalnog oblika nasilja „licem u lice“, počinitelji elektroničkog nasilja često mogu ostati anonimni zbog mogućnosti skrivanja identiteta ili predstavljanja lažnim imenom. „Isto tako, počinitelj može širenjem nasilja preko elektroničkih medija dobiti potporu grupe. Iza skrivenih se identiteta pak mogu naći različite osobe, fizički jake ili slabe, muške ili ženske, poznate ili nepoznate i mlađe ili starije. Drugim riječima, za razliku od klasičnog nasilja, ovdje **zlostavljač može biti bilo tko**, bez obzira na to je li veći, jači, viši, stariji ili na bilo koji način fizički nadmoćniji od žrtve. Međutim, većina žrtava često zna, ili barem pretpostavlja, tko je počinitelj, jer se najčešće radi o nekome iz njihova socijalnog kruga. Nadalje, anonimnost počiniteljima nasilja često daje lažan osjećaj sigurnosti, hrabrosti, nepobjedivosti i moći, odnosno osjećaj da mogu nekažnjeno kršiti društvene norme i ograničenja, što dodatno povećava vjerojatnost za nastavak takvog ponašanja te nemogućnost reagiranja.” (Šare, 2020).

Radni zadatak:

Objasnite djetetu da u slučaju da je doživjelo, ili da ikad doživi, elektroničko nasilje nije krivo ako je žrtva, te da mu zbog toga nećete zabraniti korištenje računala ili pametnog telefona niti mu ih oduzeti. Upozorite ga na to da ne odgovara na nasilne poruke i pokažite mu kako blokirati ili sakriti takve poruke i sadržaje. Isto tako, poučite djecu da se ne smiju osvećivati, odnosno nasiljem reagirati na nasilje, a svakako ih potaknite da – po mogućnosti zajedno s vama – sačuvaju poruke koje svjedoče o elektroničkom nasilju, te da ne izbrišu poruke i sadržaje koji su ih povrijedili, nego da ih sprema u datoteke, naprave snimku zaslona ili ih otisnu, te da ih čuvaju kao potencijalne dokaze koje onda možete pokazati stručnim suradnicima i nastavnicima u školi ili pak policiji. Uz pomoć njih otkrit će se identitet počinitelja nasilja, moći će se kontaktirati njegove roditelje (ako je riječ o međuvršnjačkom nasilju) i spriječiti daljnje nasilje, ili u dogovoru s policijom možete podići tužbu ako je riječ o težem prijestupu poznate ili nepoznate osobe. U svemu tome nužno je sačuvati primjerak nasilnih poruka kao dokaz i ne poticati dijete da ih izbriše, nego te podatke sačuvati u mobitelu ili negdje drugdje zabilježiti podatke o datumu, vremenu i sadržaju poruke ili poziva.

8. PREKOMJERNO KORIŠTENJE INTERNETA I DRUŠTVENIH MREŽA

Radionica je primjerena za djecu od 8 do 18 godina

Vjerujemo da su mnogi od vas čuli za istraživanje EU Kids Online koje je pokazalo da **većina djece u Hrvatskoj** u dobi od 9 do 17 godina **ima mogućnost korištenja interneta kada god to žele ili trebaju**. Djeca internet najčešće koriste kod kuće, a puno rjeđe u školi, kod prijatelja ili na javnim mjestima. Rezultati su među ostalim pokazali da 61% djece ima vlastiti profil na društvenoj mreži ili internetskoj stranici za igranje videoigara koju trenutno koriste, od toga 53,8% djevojčica i 67,8% dječaka. Korištenje društvenih mreža raste s djetetovom dobi – 35% djece u dobi od 9 do 11 godina, 68,1% djece od 12 do 14 godina te 76,8% djece od 15 do 17 godina ima vlastiti profil na društvenoj mreži ili internetskoj stranici za igranje videoigara koju su koristili u vrijeme istraživanja, o čemu više možete pročitati u [službenom izvješću](#) (Ciboci i sur., 2020.). Najviše ispitanika koristi Youtube (51,7%), slijede Facebook (50,6) i Instagram (34,7), te Snapchat s niskih 3,9%. Prema istom istraživanju, društvene mreže svakodnevno ili gotovo svakodnevno posjećuje 29,8% ispitanika, nekoliko puta dnevno njih još 25%, a gotovo cijeli dan njih 6,7%. Ti podaci govore o vezanosti djece i mladih za društvene mreže, koja se može usporediti s ovisnošću. Premda **ovisnost o internetu i društvenim mrežama** nije, poput ovisnosti o videoigrama, na popisu oboljenja Svjetske zdravstvene organizacije, sve više znanstvenika i istraživača upozorava na vezanost djece i adolescenata uz mobitele, odnosno aktivnosti na društvenim mrežama i komunikacijskim kanalima.

Vrijeme bez medija

Čak i ako su vaša djeca već velika i ne možete možda primijeniti neke metode koje ste koristili dok su bili mlađi pa ste lakše nadzirali njihovo slobodno vrijeme i mrežne aktivnosti, osmislite u obitelji vrijeme bez medija. Ovo je jedna od rijetkih aktivnosti koja se može provoditi od predškolskog uzrasta do mirovine. Odredite neki realan plan prema kojem ćete u određeno doba dana isključiti sve uređaje. Ako je moguće, napravite i dnevnik korištenja medija za sve članove obitelji kako biste prepoznali uolikoj smo mjeri svoje slobodno vrijeme prepustili nestrukturiranim mrežnim aktivnostima. U početku će sigurno biti teško i imat ćete dosta otpora, ali ako ustrajete, vidjet ćete da će biti korisno. I ne zaboravite pokazati svojim primjerom.

Radni zadatak:

Potičemo vas da kao roditelji sa svojom djecom razmislite o mogućem prekomjernom korištenju interneta i društvenih mreža te da se u razgovoru s njima usredotočite na neka pitanja koja će potaknuti razmišljanje o toj važnoj temi, jer nacionalna i međunarodna istraživanja pokazuju da su i djeca i odrasli prosječno na internetu više od 6 sati dnevno. Predlažemo vam da u razgovoru slijedite pitanja o obilježjima ovisnosti o internetu prema Avivu Weinsteinu s izraelskoga Sveučilišta Ariel (prema Kušanić, Ciboci, Labaš, 2019) i da s djecom uočite:

1. Koriste li pretjerano internet, a da nisu svjesni vremena provedenog na njemu i da to može dovesti do zanemarivanja osnovnih čovjekovih potreba, a kod djece i do zanemarivanja školskih obveza?
2. Osjećaju li da se povlače u sebe i da imaju osjećaj nervoze, anksioznosti i bijesa ako im iz raznih razloga nije moguć pristup internetu ili računalu?
3. Inzistiraju li na tome da im stalno kupujete ili nadograđujete njihova računala, tablete ili pametne telefone kako bi mogli koristiti najnovije aplikacije?
4. Skrivaju li od vas, a možda i izmišljaju, razloge zašto moraju koristiti društvene mreže; lažu li vam o tome koliko dugo ostaju na društvenim mrežama premda ste se možda dogovorili da ih dnevno mogu koristiti do pola sata; dovodi li ih to do nesuglasica s vama i njima bliskim osobama ili ih dovodi do izolacije ili umora?

Raspravite i pitanje dobi: pitajte ih jesu li otvorili profil na nekoj društvenoj mreži prije 13. godine i savjetujte ih u vezi s tim.

Slobodno vrijeme za više druženja s prijateljima

Istraživanje „Društvena *online* iskustva i mentalno zdravlje mladih” (Poliklinika-djeca.hr, 2019), koje je 2019. među učenicima prvih i trećih razreda srednjih škola provela Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba u suradnji s Gradskim uredom za zdravstvo Grada Zagreba i Društvom za komunikacijsku i medijsku kulturu, pokazalo je da u slobodno vrijeme mladi žele više druženja s prijateljima uživo, a zapravo manje društvenih mreža u svojim životima. Nastojte im omogućiti prilike za druženje uživo.

9. STRAH OD PROPUŠTANJA (FOMO)

Radionica je primjerena za djecu od 10 do 18 godina

Prekomjerno korištenje novih tehnologija, pametnih telefona i interneta ozbiljan je problem današnjice, prisutan u svakoj obitelji. Jedno istraživanje Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba pokazalo je da **50% djece za vrijeme nastave prati neki sadržaj na mobitelu**, a ne nastavno gradivo (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabri telefon, 2014). I šira znanstvena zajednica upozorava da **sve više djece „pati” od fenomena akronimski nazvanoga FOMO** (engl. *fear of missing out*), koji se prevodi kao „strah od propuštanja”. O toj se pojavi govori još od 1996. godine, a s pojavom sve razvijenijih i rasprostranjenijih društvenih medija, kao i zbog digitalne (r)evolucije koja je omogućila jeftiniji i jednostavniji pristup tehnologiji, trend njezina rasta se nastavlja. Djeca i mladi doslovno razvijaju potrebu za uporabom društvenih mreža, bez obzira na to čine li tamo nešto ili ne, a iz straha da ne bi propustili neki događaj stalno provjeravaju „notifikacije”, to jest obavijesti koje im pristižu na njihove profile ili u komunikacijske grupe (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Ured za zdravstvo Grada Zagreba, DKMK, 2019). Stoga razmislimo sa svojom djecom hoćemo li mi i hoće li ona zbilja doživjeti „kraj svijeta” ako 24 sata dnevno nemaju pametni telefon pri ruci.

Radni zadatak:

Predlažemo da sa svojom djecom razgovarate i da razmislite dovodi li ih taj „strah od propuštanja” do pomanjkanja usredotočenosti na njihove obveze:

1. Provjeravaju li stalno obavijesti – i dok su u školi, na nastavi, i dok kod kuće pišu domaću zadaću?
2. Osjećaju li se nemirno ili razdražljivo kad ne mogu koristiti internet (što također može biti jedan od simptoma straha od propuštanja)?
3. Paničare li možda kada im se uskrati konstantno korištenje mobitela, jesu li zbog toga uzrujani i mogu li kontrolirati vrijeme koje provode uz svoj pametni telefon?

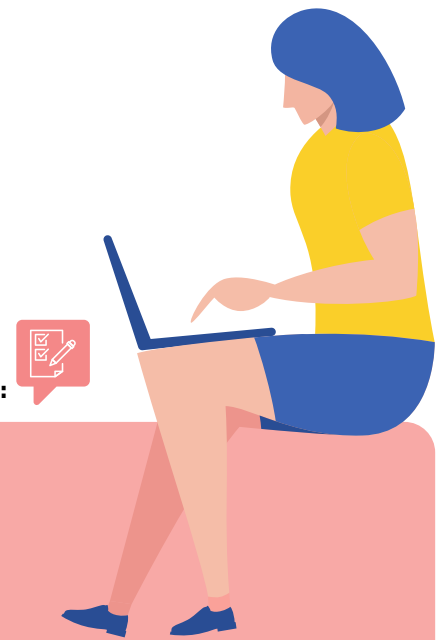
4. Misle li za sebe i/ili za svoje prijatelje da su ovisni o internetu i mobitelu, jer se dopisuju s drugima i provjeravaju obavijesti i kada se druže uživo?

U razgovoru ih potaknite da za vrijeme šetnje s vama ili izleta s prijateljima ne koriste mobitel, da ga isključe kada su na nastavi i na nekoj od izvannastavnih aktivnosti. Neka ga gase što češće i u slobodno vrijeme kako bi se posvetili komunikaciji licem u lice i kako bi se oslobodili straha od propuštanja, jer FOMO dovodi do tjeskobe ako ne mogu koristiti mobitel. Upozorite ih da takvo ponašanje može dovesti i do stresa, a u ekstremnim slučajevima i do depresije. Posljedica isto tako može biti i slabiji školski uspjeh, i to baš zbog propuštanja koncentracije, na što upozorava njemački neuropsihijatar Manfred Spitzer (2018).

10. VIDEOSNIMANJE NAPADA (HAPPY SLAPPING)

Radionica je primjerena za djecu od 10 do 18 godina

Engleski termin „happy slapping” na hrvatski se prevodi kao „videosnimanje napada”. No osim snimanja, treba navesti da je riječ, kako piše Vesna Bilić (2018: 127), o novijem obliku „elektroničkog nasilja za koji je karakteristično da se **bezazlena žrtva najčešće slučajno odabire, namjerno napada, fizički ozljeđuje, vrijeđa, ismijava ili izvrgava ruglu**, a cijeli događaj snima se videokamerom ili mobitelom i potom objavljuje na internetu i/ili prosljeđuje mobitelom drugim ljudima”. Riječ je, dakle, o događaju koji se može dogoditi svakom djetetu koje počinitelji odaberu za žrtvu, tuku ga, vrijeđaju, ismijavaju ili maltretiraju na drugi način, pritom to snime i video objave na nekoj komunikacijskoj platformi na kojoj se zapravo verbalno nasilje nastavlja u komentarima. Riječ je o **teškom obliku nasilja koje počinje stvarnim nasiljem** – fizičkim i verbalnim, a potom se dodaje i snimka kao dokaz poniženja, pa se uz fizičko nasilje nastavlja događati i elektroničko nasilje. Zato ovakav događaj **može imati ozbiljne posljedice** za psihičko zdravlje žrtve, ali i njoj bliske djece, pa je nemoguće ignorirati činjenicu da takvih događaja ima i u Hrvatskoj, a ne samo drugdje u svijetu. Budući da napadači najčešće takvo ponašanje ne shvaćaju kao nasilje, nego kao zabavu ili kao neku šalu, što je vidljivo i iz same sintagme na engleskom „happy slapping”, koja bi se mogla prevesti kao „radosno šamaranje” ili „sretno pljuskanje”, predlažemo da s djecom razgovarate o ovoj pojavi koju bi se prema nekim znanstvenicima trebalo nazvati brutalnim šamaranjem (engl. *brutal slapping*), kako piše Vesna Bilić (2018).

Radni zadatak:

Razgovarajte s djecom o ovom ozbiljnom problemu s kojim su se neka od njih sigurno suočila, bilo da su bila žrtve bilo da su počinitelji, bilo da su – na žalost – pasivni ili aktivni promatrači koji i na taj način postaju supočinitelji.

U tom ih razgovoru pitajte:

1. Jesu li čuli za „happy slapping”?
2. Znaju li možda je li netko od njihovih prijatelja / školskih kolegica ili kolega izložen toj vrsti elektroničkog nasilja?
3. Pitajte ih jesu li nekome prijavili tu vrstu ponašanja i nasilja, jer su posljedice ozbiljne i teške.
4. Pitajte ih znaju li i upozorite ih da se i komentiranje i pasivno promatranje mogu smatrati sudjelovanjem u toj vrsti nasilja.
5. Objasnite im da vam se uvijek mogu obratiti za pomoć.

Razgovarajte i o emocionalnoj pismenosti i upozorite dijete da je neprirodno ne osjećati empatiju prema žrtvi, ma tko ona bila. Poučite ih zlatnom pravilu: Ne čini drugima, što ne želiš da drugi čine tebi!

11. JESTE LI SE UPECALI? NAUČIMO ŠTO JE PHISHING!

Radionica je primjerena za djecu od 11 do 18 godina

Jeste li znali da je u 2019. godini **broj računalno-sigurnosnih incidenata u Hrvatskoj porastao za 65%** (Cert.hr, 2020)? Je li moguće da je i vaše dijete bilo žrtva jednog od takvih incidenata? U ovoj radionici bavit ćemo se *phishingom*. To je „**prevara koja korisnika navodi na otkrivanje korisničkog imena i lozinke i upisivanje u krivotvorenu internetsku stranicu**” (Ciboci i sur., 2018). Netko nas pokušava zavarati da je netko drugi kako bismo mu poslali određene podatke, a najčešće je riječ o lažnim porukama koje korisnik dobije od banke ili neke institucije, ali ih može dobiti npr. i od *fitness* kluba. „**Riječ je o kriminalnoj aktivnosti**. Koristeći razne načine manipulacije, kriminalci od korisnika pokušavaju prikupiti povjerljive podatke (korisnička imena, lozinke, podatke s kreditnih kartica i sl.) kako bi ostvarili financijsku korist.” (Cert.hr, n.p.)

Radni zadatak:

1. Razgovarajte s djecom o tome jesu li ikada dobili e-poruku u kojoj netko od njih traži da pošalju svoje korisničko ime i lozinke i da ih upišu u neku internetsku stranicu.
2. Kako bi postupili ako naiđu na takav sadržaj?
3. Objasnite im kako je u virtualnom svijetu naš elektronički identitet presudno važan i za našu budućnost, i to ne samo virtualnu.
4. Ovo je ujedno i dobra prilika da djecu podsjetite da promijene lozinke na svojim postojećim računima.
5. Potaknite nastavnike u školi da organiziraju radionicu o krađi povjerljivih podataka.

Kako izbjeći *phishing* prema Cert.hr (n.p.)?

- Nikad ne odgovarajte na elektroničke poruke koje traže osobne podatke – financijske institucije imaju vaše podatke, a i mala je vjerojatnost da bi vas bilo koja renomirana tvrtka zatražila osobne podatke elektroničkom porukom.
- Nikad ne slijedite poveznice koje se nalaze unutar sumnjivih i neočekivanih e-poruka.
- Nikad ne slijedite poveznice ako niste sigurni tko je pošiljalatelj – za ovu svrhu dobro je koristiti digitalne potpise.
- Uvijek provjerite odgovara li adresa (URL) na koju unosite povjerljive podatke legitimnoj (adresa krivotvorene internetske stranice može se razlikovati u jednom slovu od legitimne).
- Koristite dobre lozinke i često ih mijenjajte – dobre lozinke sastoje se od kombinacije velikih i malih slova, brojeva i simbola, što ih čini vrlo teškima za probijanje.
- Provjerite koristi li internetska stranica preko koje unosite povjerljive podatke HTTPS protokol – internetska stranica financijskih institucija trebala bi počinjati s `https://` umjesto sa `http://`.
- Obavezno provjerite digitalni certifikat internetskog poslužitelja prije unosa bilo kakvih podataka.
- Koristite softver za filtriranje neželjene pošte (*spama*) – ovi programi smanjit će broj neželjenih poruka koje većina korisnika svakodnevno prima.
- Koristite antivirusni softver – ova vrsta programa prepoznaje maliciozni softver koji se također može koristiti za prikupljanje osobnih podataka.
- Koristite osobni vatrozid (*firewall*) – da možete pratiti promet prema internetu u oba smjera i uočiti moguće sumnjive aktivnosti.
- Koristite *antispyware* softver.
- Redovito ažurirajte softver koji koristite.
- Pratite stanje svojih računa za obavljanje novčanih transakcija.
- Budite u toku, pratite informacije o *phishingu* na internetu – sigurnosna edukacija najefikasnija je obrana od pokušaja *phishinga*.

Pogledajte kako škole informiraju učenike o slučajevima *phishinga* na [primjeru](#) srednje škole Lovre Montija u Kninu.

12. RIZICI DIJELJENJA SEKSUALNIH SADRŽAJA

Radionica je primjerena za djecu od 12 do 18 godina

U videoprilogu iz UNICEF-ove kampanje #ReplyForAll #ENDviolence online 17-godišnjakinja iz Brazila svjedoči o svom iskustvu sa sekstingom. Fotografije na kojima je bila gola proširile su se virtualnim svijetom preko noći. Pronađite [video pod nazivom Every teen's worst nightmare...And how friendship overcame it](#) i pogledajte ga zajedno sa svojim srednjoškolcem. Ako ste prošli sve naše radionice, onda je pravo vrijeme da sami započnete raspravu s djetetom prema modelu pitanja iz njih. Ali ovaj put neka vaše dijete bude u ulozi djevojke/mladića koja/koji pruža pomoć osobi čije su privatne fotografije osvanule u nekoj školskoj grupi bez njezina znanja. Neka vaše dijete prepozna priliku da postane oslonac i pomoć prijateljima i vršnjacima koji možda upravo proživljavaju nešto slično.

Nažalost, **podaci hrvatskih istraživanja** su zabrinjavajući.

- **17% adolescenata** prosljedilo je seksualno izazovan video ili fotografiju poznanika bez njegova pristanka.
- **42,3% adolescenata** razmjenjivalo je s drugima seksualno izazovne poruke/fotografije/videozapise.
- **40% adolescenata** barem je jednom uzvratilo na dobivene seksualno eksplicitne sadržaje.
- **43,7%** njih nikada nije reklo pošiljatelju da prestane slati seksualno eksplicitne sadržaje. (Poliklinika-djeca.hr, 2019.)

Prema istom istraživanju, mladići više od djevojaka šalju seksualno eksplicitne sadržaje drugih, sebe, partnera i poznanika, s pristankom te osobe ili bez pristanka. **Gotovo svaki peti adolescent sekstao je pod nagovorom ili prisilom.** Istraživanje nam govori kako je nagovor najčešće dolazio od partnera/partnerice. U ovom dijelu vidimo i elemente počinjenja kaznenog djela.

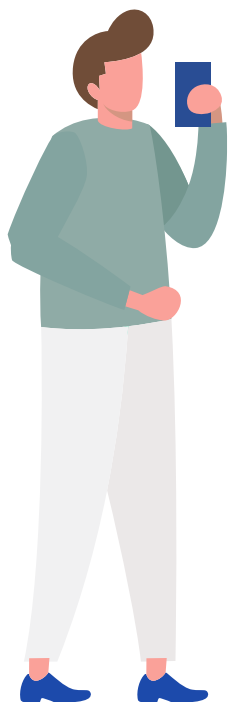
Što kao roditelj trebate reći djetetu:

1. Svaka poruka koja je poslana u virtualni svijet više se ne može izbrisati.
2. Na mobitelu čuvaj samo slike, zapise i poruke kojih se nećeš sramiti ako se objave bilo gdje.
3. Ako neprimjerena fotografija završi u virtualnom svijetu, ona postaje dio tvog digitalnog traga, što može utjecati na tvoj budući život.
4. Zabranjeno je dijeliti video poznanika ili fotografiju (nedopušteno korištenje osobnih podataka).
5. Kazneno je djelo kada odrasla osoba šalje djeci i mladima seksualne fotografije, snimke ili poruke.
6. Kada znamo da netko drugi bez dopuštenja dijeli snimke osobe koja je naš prijatelj/prijateljica, o tome moramo govoriti i to prijaviti.
7. Čak ni dečku/djevojci nije mudro slati seksualizirani sadržaj.
8. Ako sumnjate da odrasla osoba od vas traži da joj pošaljete seksualizirani sadržaj, prijavite je policiji.
9. Čak i ako se na mobitelu ne nalaze slike zbog kojih vam je nelagodno, ako imate uključenu opciju za izradu sigurnosne kopije (*back up*), do njih se još uvijek može doći preko vašega mrežnog računala.
10. Koliko god neugodna bila situacija, roditelji će uvijek biti blizu, bez obzira na sve druge okolnosti.

13. OPASNOST OD SEKSUALNE UCJENE I IZNUDE

Radionica je primjerena za djecu od 12 do 18 godina

U tekstu „*Selfies, sexting, web-kamere, iznuda, prisila*“ na internetskim stranicama Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske govori se o ovim različitim temama, a jedna je od njih i iznuda, koja je povezana sa slanjem prijetećih poruka. Možda ste i vi svjesni da se „snimke intimnih i privatnih aktivnosti koje se koriste za osvetu nakon prekida veze ili za seksualne ucjene sve češće šire internetskim prostorom i ugrožavaju mlade osobe, osobito djevojke, pri čemu **moгу kod žrtava prouzročiti ozbiljne posljedice, uključujući i pokušaje samoubojstva**“. Riječ je zapravo o slanju **prijetećih poruka** kojima se žrtvu ucjenjuje, a takvo je djelovanje poznato kao „*sextortion*“ i definira se kao „seksualna ucjena u kojoj se seksualne informacije ili fotografije koriste za iznuđivanje seksualnih usluga i/ili novca od žrtve“. Na stranicama MUP-a ističe se da su sve aktivnije „vrlo sofisticirane organizirane kriminalne grupe koje regrutiraju tzv. agente koji pronalaze žrtve s kojima će uspostaviti odnos povjerenja kako bi žrtve *online* izvele pornografsku predstavu, nakon čega postanu žrtve okrutnih ucjena, odnosno iznuda i prisila. Kada su u pitanju maloljetne žrtve bez financijskih sredstava, ucjene idu u smjeru traženja dodatnih pornografskih sadržaja. Takvi slučajevi zabilježeni su i na području Republike Hrvatske.“

Radni zadatak:

Razgovarajte o ovoj temi sa svojom djecom, i ako su slučajno žrtve takve ucjene, bez oklijevanja stanite na njihovu stranu, jer ona nisu kriva ako ih je netko prevario. Takvo što može se dogoditi i odraslima. Stoga im jasno poručite: Ako ti netko prijeti da će objaviti tvoje fotografije ako mu ne platiš ili ne pošalješ još fotografija, prekini komunikaciju odmah. Mora im se reći da ako i plate ili pošalju još fotografija ili novca, zlostavljač će uvijek tražiti još, a umjesto da šalju bilo što, neka sačuvaju dokaze o komunikaciji, neka prekinu komunikaciju i neka odmah potraže pomoć roditelja koji će im pomoći oko daljnjih koraka kao što je prijava policiji. Kako biste i vi i oni shvatili ozbiljnost situacije, pogledajte [10-minutni film na iz Europolove kampanje #Say No](#) i razgovarajte s djetetom o sadržaju filma. Možete raspraviti s djetetom o sljedećim pitanjima:

- Koliko je realno da se takvo što može dogoditi u Hrvatskoj tebi ili tvojim prijateljima? Što bi napravio/napravila u toj situaciji?
- Kako se možeš zaštititi?
- Zašto je opasno bilo kome slati svoje privatne fotografije ili videozapise?
- Kako pomoći osobama za koje znaš da su proživjele nešto slično?
- Ako se nešto slično dogodi, znaš li da se uvijek možeš obratiti roditeljima?

Gradite odnos povjerenja u kojem će dijete uvijek osjećati da vam se može obratiti, čak i u trenucima kada se osjeća jadno i napušteno, ako je bilo žrtva razmjene poruka seksualiziranog sadržaja koja je završila pokušajem iznude.

14. VRIJEĐANJE NA VIDEOKANALIMA I VIDEOPLATFORMAMA (YOUTUBE)

Radionica je primjerena za djecu od 8 do 18 godina

Kao što smo već spominjali, elektroničko nasilje uključuje brojne oblike ponašanja, bez obzira na kanal kojim se počinitelj koristi: vrijeđanje, uznemiravanje, ogovaranje i klevetanje, krađa digitalnog identiteta ili lažno predstavljanje, razotkrivanje i obmanjivanje, isključivanje i proganjanje, a s vremenom su, prema stručnjacima, dodani još i novi oblici kao što su sekstanje i videosnimanje napada. Kada govorimo o vrijeđanju, onda ponajprije mislimo na vrijeđanje porukama, a riječ je o ponavljanome, neprijateljskom i nasilničkom ponašanju koje uključuje razmjenu vulgarnih, uvredljivih i neciviliziranih poruka. Nekad su se takva ponašanja odvijala putem mobitela ili interneta, a danas su **sve češća i na videokanalima i videoplattformama**, no cilj im je isti: povrijediti, omalovažiti i naštetiti određenom pojedincu ili skupini. Vesna Bilić (2018) objašnjava da se takvi napadi javljaju u serijama, pa se takvo ponašanje naziva „rat(ovanje) uvredljivim porukama”.

Radni zadatak:

Razgovarajte sa svojom djecom o tom neprihvatljivom ponašanju i naučite ih kako raspravljati argumentirano, pa i onda kada se ne slažu sa svojim virtualnim (ali i stvarnim) sugovornicima.

U razgovoru ih poučite sljedeće:

1. Stajališta neistomišljenika se ne napadaju, nego o njima trebaju razgovarati, tj. dopisivati se koristeći taktičan ton i pretpostavljajući da je i njihov sugovornik jednako racionalan i pametan kao i oni sami.
2. Raspravlja se argumentima, a da se pritom ne napada sugovornik.
3. Izbjegavaju se uvredljivi ili sarkastični komentari, jer oni dovode do prepirke i mogu izazvati bijes sugovornika.
4. Konačno, objasnite im da cilj ni jedne virtualne ni stvarne rasprave ne bi trebao biti povrijediti sugovornika, nego s njime doći do dogovora u kojem se nitko neće osjećati pobjednikom ni gubitnikom, nego će „pobijediti” isključivo argumenti.

15. DIJELJENJE OSOBNIH PODATAKA

Radionica je primjerena za djecu od 13 do 18 godina

Na internetu i društvenim mrežama treba biti oprezan s otkrivanjem osobnih podataka, pri čemu se pod tim pojmom podrazumijevaju **ime i prezime osobe, adresa stanovanja, broj telefona, OIB, e-adresa** i slično. Pritom je objavljivanje takvih podataka **osobito opasno kad su u pitanju djeca**. Prije nekoliko godina među djecom je bilo popularno označavati mjesta na kojima se nalaze (tzv. **check-in**) u određenom trenutku, što je drugim osobama olakšalo dobivanje uvida u kretanje djece i mjesta na kojima se redovito nalaze. Istraživanja u Hrvatskoj pokazala su da „tek 1,7% djece ima iskustvo korištenja osobnih podataka koje im se nije sviđelo, dok je svega 1,1% ispitanika imalo iskustvo da je netko izradio stranicu ili fotografiju o njima koje su bile povređujuće ili neprijateljske” (Ciboci i sur., 2020).

Dio djece prihvaća sve zahtjeve za prijateljstvo na društvenim mrežama, čime svoju privatnost i podatke dodatno izlažu nepoznatim ljudima. Primjerice, istraživanja u Hrvatskoj pokazuju da 10,8% djece u dobi od 15 do 17 godina prihvaća sve takve zahtjeve (Ciboci i sur., 2020). Ako se dijete pohvali da je s roditeljima otišlo na more ili na skijanje, nije li time dalo informaciju da su im kuća ili stan vjerojatno ostali prazni? Ako dijete među „prijateljima” na društvenoj mreži ima lopova koji je samo čekao taj trenutak, moguće je da on iskoristi tu informaciju na štetu djeteta i njegove obitelji. No ne čine samo djeca nepromišljene stvari. Istraživanja u Hrvatskoj pokazuju da je **35% roditelja objavilo djetetovu fotografiju u prvom mjesecu djetetova života, dok je 65% odraslih to učinilo prije nego što je dijete krenulo u školu** (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabri telefon, 2017). Prema nekim procjenama, roditelji koji su aktivni na društvenim mrežama godišnje objave 200 fotografija svoje djece, što znači da će **do djetetove pete godine objaviti oko 1000 njegovih fotografija**. Razmislite samo koliko je to osobnih podataka o djeci koje su sami roditelji podijelili na društvenim mrežama u najranijoj fazi dječjeg života.

Radni zadatak:

Cilj je zadatka utvrditi koje informacije smijemo, a koje ne smijemo dijeliti s različitim skupinama ljudi. Ako vaše dijete koristi pametni telefon i već ima otvoren profil na nekoj društvenoj mreži, tijekom vikenda sjednite s njim i razgovarajte o informacijama koje objavljuje na svom profilu. Za provedbu zadatka trebat će vam nekoliko praznih listova papira i olovka.

1. Uzmite dva prazna lista papira. I jedan i drugi list papira podijelite na pet stupaca, a na vrhu svakog stupca napišite po jedan od sljedećih pojmova: članovi uže obitelji, članovi šire obitelji, prijatelji koje jako dobro poznajem, poznanici koje znam iz viđenja, nepoznati ljudi.
2. Nakon što ste napravili tablicu, i vi i vaše dijete napišite (svaki na svom listu papira) koje od sljedećih informacija možete dijeliti s osobama u navedenim stupcima, odnosno utvrdite koliko kojoj skupini ljudi možete vjerovati prilikom dijeljenja tih informacija: datum rođenja, adresa, broj telefona, naziv škole i razred, informaciju da se nalaze sami kod kuće, informaciju da idu s roditeljima na odmor, informaciju da su roditelji ostali bez posla, informaciju da će dobiti brata ili sestru, informaciju da je roditeljima netko ukrao auto, informaciju o bolesti.
3. Usporedite svoje tablice. Po čemu se tablice razlikuju? Razgovarajte s djetetom zašto je određene informacije stavilo u koji stupac. Upozorite ga zašto je važno čuvati osobne podatke i do kojih sve posljedica može doći u slučaju njihova dijeljenja s nepoznatim osobama. Među posljedicama svakako im ukažite na mogućnost provale u kuću ili stan, na krađu osobnih podataka koje netko može zloupotrijebiti i predstaviti se kao netko drugi, na mogućnost praćenja djetetova kretanja s ciljem nanošenja ozljeda djetetu i drugo.
4. Nakon što ste raspravili o vrstama informacija koje se smiju, odnosno ne smiju dijeliti s različitim skupinama ljudi, zajedno s djetetom pregledajte njegove prijatelje na društvenim mrežama i podijelite ih u navedene skupine. U kojem je stupcu bilo najviše „prijatelja” s društvenih mreža? Potaknite raspravu o tome zašto je vaše dijete nepoznate osobe dodalo među svoje prijatelje na društvenim mrežama.
5. Nakon što ste raspravili prethodni zadatak, zajedno sa svojim djetetom pregledajte njegov profil i zadnjih dvadeset objava na društvenim mrežama. Jesu li sve informacije koje ste pronašli bile prikladne za osobe koje prate djetetov profil na društvenim mrežama? Razgovarajte o tome.

16. KREIRANJE LAŽNIH PROFILA I LAŽNO PREDSTAVLJANJE

Radionica je primjerena za djecu od 13 do 18 godina

Kreiranje lažnih profila i lažno predstavljanje jedan je od oblika elektroničkog nasilja. Podrazumijeva otvaranje profila na društvenim mrežama s lažnim identitetom s ciljem obmane drugih korisnika. To može biti osobito opasno kad su u pitanju djeca koja se često na internetu dopisuju s nepoznatim osobama. Naime, u Hrvatskoj je gotovo **svako treće dijete u dobi od 9 do 17 godina komuniciralo na internetu s nepoznatim osobama**, pri čemu se **14% djece susrelo uživo s osobom koju su upoznali na internetu** (Ciboci i sur., 2020). Djeca pritom nisu svjesna da se među tim osobama mogu skrivati oni koji se lažno predstavljaju i koji na taj način žele zadobiti djetetovo povjerenje kako bi uz pomoć lažnog identiteta došli do djeteta i onog što u tom trenutku žele od njega. Krađe *online* identiteta treba prijaviti policiji. Djeci je važno objasniti da mu **prijatelji na društvenim mrežama trebaju biti samo one osobe koje osobno poznaje i s kojima često komunicira i u stvarnom, fizičkom svijetu.**

Radni zadatak:

Za ovaj će vam zadatak trebati računalo, tablet ili pametni telefon s pristupom internetu.

Vijesti u medijima pokazuju da ponekad dolazi do krađe identiteta na društvenim mrežama. Zajedno s djetetom pronađite vijesti u hrvatskim medijima u kojima su novinari pisali o slučajevima krađe identiteta na internetu. Ako ne uspijete sami pronaći neke primjere, možete zajedno s djetetom pogledati sljedeće vijesti:

- Večernji.hr – Djevojka kazneno prijavljena zbog lažnog profila na Facebooku (25. srpnja 2012.)
- Jutarnji.hr – Voditelji Dnevnika: Ne nasjedajte, mi na HRT-u ne smijemo ništa reklamirati. Hauser: Prevaranti su u moje ime poslali fanove na drugi kraj svijeta (4. lipnja 2019.).

Razgovarajte s djetetom i odgovorite na sljedeća pitanja:

1. Do kakvih sve slučajeva krađe identiteta može doći?
2. Tko su najčešće žrtve krađe identiteta na društvenim mrežama?
3. Koje su moguće posljedice krađe identiteta na društvenim mrežama?
4. Među djetetovim „prijateljima” na društvenim mrežama pronađite one koje osobno ne poznajete – ni vi, ni dijete. Razgovarajte zašto je dijete dodalo te osobe na društvenim mrežama, tko su one, što zna o njima i dr. Naučite dijete kako uz pomoć programa *TinEye* i *Google Images* provjeriti vjerodostojnost fotografija objavljenih na tom profilu kako bi otkrilo skrivaju li se te osobe iza lažnog identiteta. Unosom bilo koje fotografije u navedene programe možete utvrditi kada je i gdje sve ta fotografija objavljena na internetu, čime možete provjeriti njezinu vjerodostojnost. Ako se fotografije pojavljuju na različitim internetskim stranicama i profilima na društvenim mrežama, vjerojatno je riječ o lažnom profilu.

17. DOPIŠIVANJE S NEPOZNATIM OSOBAMA ONLINE

Radionica je primjerena za djecu od 13 do 18 godina

Prema rezultatima istraživanja EU Kids Online Hrvatska (Ciboci i sur., 2020), koji su objavljeni na Dan sigurnijeg interneta 11. veljače 2020., svako deseto dijete u Hrvatskoj u dobi od 15 do 17 godina prihvaća sve zahtjeve za prijateljstvo drugih ljudi na društvenim mrežama. Istodobno, gotovo svako četvrto dijete te dobi svakoga tjedna traži na internetu nove prijatelje ili kontakte. Rezultati također govore da je gotovo svako treće dijete u dobi od 9 do 17 godina u posljednjih godinu dana (od trenutka provedbe istraživanja) komuniciralo na internetu s osobama koje nisu upoznali uživo. To je činilo svako deseto dijete u dobi od 9 do 11 godina, svako četvrto dijete u dobi od 12 do 14 godina te gotovo svako drugo dijete u dobi od 15 do 17 godina. Više od 1/10 djece u dobi od 9 do 17 godina u posljednjih se godinu dana uživo susrelo s osobom koju su upoznali na internetu. To je napravilo svako četvrto dijete u dobi od 15 do 17 godina i svako deseto dijete u dobi od 12 do 14 godina.

Radni zadatak:

Na temelju ovih rezultata, koji brinu mnoge roditelje, povedite razgovor sa svojim djetetom u skladu s njegovom dobi o njegovim aktivnostima na internetu i na društvenim mrežama. Iskreno i otvoreno, ali bez osude i prekoravanja, razgovarajte o tome je li i ono možda obuhvaćeno ovim statističkim podacima koji zapravo otkrivaju dječju otvorenost i želju za upoznavanjem novih ljudi s jedne strane, ali i nedovoljno iskustvo i premalo opreza s druge strane. Istaknite im da je pozitivno to što žele imati nove prijatelje i što žele sklapati nova prijateljstva i poznanstva, no važno im je osvijestiti da na internetu i na društvenim mrežama ima puno lažnih profila i predatora, ljudi s lošim namjerama, koji su ih spremni iskoristiti i zloupotrijebiti njihovo povjerenje.

U razgovoru im objasnite sljedeće:

1. Ako primijete ili posumnjaju da im se netko lažno predstavlja, da vam to odmah kažu.

2. Neka taj slučaj prijave s vama ili ga vi prijavite na aplikaciju **Red button** Ministarstva unutarnjih poslova.

3. Djeci u razgovoru olakšajte i time što ćete im reći da je prijava anonimna, ali da naše snage sigurnosti reagiraju i istraže svaku prijavu.

4. U konačnici, recite im da ako je slučaj hitan i hitno trebaju pomoć oni ili netko od njihovih prijatelja, da ne šalju poruku putem aplikacije **Red button**, nego da odmah možete nazvati policiju na broj 192.

5. Potaknite ih da o tom problemu porazgovaraju s učiteljicama/učiteljima i sa stručnim službama u školi, jer oni mogu organizirati predavanja i radionice o tim temama za učenike njihovih razreda, ali i ostale učenike u školi.

18. SUSRETI S OSOBAMA KOJE SU DJECA UPOZNALA NA MREŽI

Radionica je primjerena za djecu od 13 do 18 godina

Osim što na internetu komuniciraju s poznatim osobama, prijateljima i vršnjacima, **djeca i mladi komuniciraju i s nepoznatim osobama**. Istraživanje EU Kids Online Hrvatska pokazalo je da se 14% djece (od 9 do 17 godina) susrelo uživo s osobom koju su upoznali na internetu, pri čemu takve aktivnosti rastu s dobi jer je u ovoj skupini najviše djece od 15 do 17 godina (26,8%) (Ciboci i sur., 2020: 20). Zašto djeca odlaze na susrete s osobama koje upoznaju na internetu i koje su potencijalne prijetele takvih aktivnosti tema je ove radionice.

Svaki bi roditelj vjerojatno volio znati gdje se i s kim se nalazi njegovo dijete. Hoće li vam biti lakše ako dijete ode na susret s nepoznatom osobom pa vam to kaže kad se vrati sa susreta ili da ode na susret, ali vam nikada ne kaže da za njega? Većina susreta s osobama koje upoznaju u virtualnom svijetu bezazlena je (prijatelji iz škole koje još nisu upoznali, prijatelji iz kvarta, netko tko se bavi sličnim hobiem, aktivnostima, putovanjima), no postoji i značajan broj primjera koji pokazuju kako takvi susreti mogu loše završiti.

Radni zadatak:

Susreti s osobama koje su upoznali na mreži djeci su jako primamljivi, primarno ako je riječ o osobi koja im se sviđela temeljem prethodnog dopisivanja ili bilo kojeg drugog oblika mrežne komunikacije. No glavni je izazov takvih susreta to što dijete zapravo ne zna s kim se susreće do samog trenutka kada se sretnu uživo. U takvim situacijama, što nam pokazuju iskustvo i podaci, postoje razlozi za zabrinutost, pogotovo ako se susretnu s osobama koje su se lažno predstavile. Evo stoga temeljnih pitanja i prilika za razgovor s djetetom.

1. Što bi napravio/napravila kada bi ti se javio neki mladi uspješni dečko/djevojka i rekao/rekla kako je oduševljen/oduzevljena s tobom te da te želi upoznati?
2. Kako možeš provjeriti njegov/njezin identitet?
3. Hoćeš li na bilo koji način pokušati saznati postoji li ta osoba zaista ili je možda riječ o lažnom profilu? Možda te netko želi prevariti, pa čak i vršnjaci.
4. Koja je moguća motivacija za tu osobu: zašto bi se htjela susresti s tobom?
5. Što je dobro, a što loše što se može dogoditi na tom susretu?
6. Hoćeš li povesti prijatelja/prijateljicu ili ćeš otići sam/sama?
7. Znam da jedan dio tvojih vršnjaka uopće ne kaže roditeljima o takvim susretima jer se možda boje reakcije, ali volio/voljela bih da kažeš – ako ne meni, onda mami/tati/bratu/sestri...
8. Zajedno pogledajte ovaj video: [Susret s nepoznatom osobom na kanalu YouTube](#).
9. Raspravite sa svojim djetetom što bi napravilo da se nađe u sličnoj situaciji kao dijete u ovom primjeru.
10. Što ćeš napraviti ako shvatiš da se sve odvija u krivom smjeru i da te netko nasamario?

Ne zaboravite! Sjajna je prilika za razgovor o ovakvim temama dok ste na putu, u autu, dok hodate ili provodite neku drugu aktivnost zajedno. Svega nekoliko navedenih pitanja može biti jako važno i nemojte se dvoumiti oko toga treba li ili ne treba započeti ovaj razgovor.

PORUKA ZA KRAJ

Dragi roditelji,

sada kada ste se upoznali s ovim radionicama, a neke ste od njih i proveli sa svojim djetetom, budite otvoreni za daljnja pitanja s kojima će vam se djeca možda obraćati u doglednoj budućnosti. Sve su ovo teme koje i vama i njima sada trebaju „sjesti”. Možda će dijete sada gledati na neka iskustva drugačije; možda će opažati neke stvari koje prije nije; ako vam kroz radionicu nešto nije reklo, možda će vam ispričati kroz slijedećih nekoliko tjedana. Sve je to uobičajeno i poželjno. Radionice nisu tu *sada i nikad više*, na njih se možete vraćati, komentirati ih, ponoviti.

Nakon njih ćete možda primijetiti da se djetetovo ponašanje promijenilo, da je dijete postalo povučenije, razdražljivo ili pak otvorenije, naizgled sretnije, možda koristi tehnologiju manje, a možda čak i više... Svaku promjenu pratite – ona je odraz procesa kroz koji dijete prolazi, jer je nešto novo spoznalo, naučilo, otkrilo, i treba mu vremena da to „probavi”.

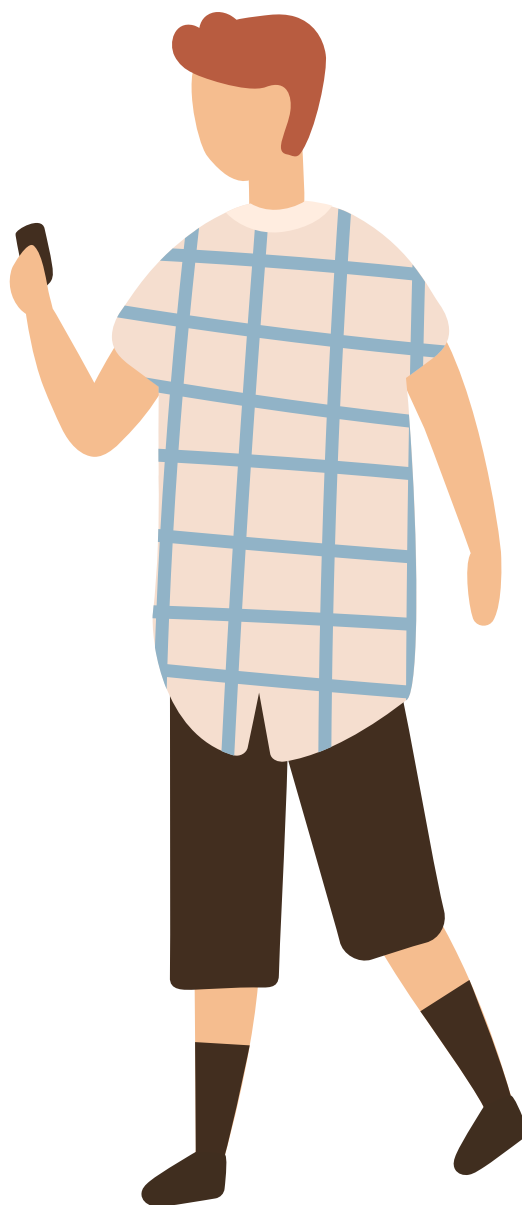
Ako se promjena koja vas brine zadrži, a dijete ne može ili ne želi objasniti što se događa, obratite se za pomoć stručnjaku mentalnog zdravlja. To možete učiniti svakim radnim danom od 9 do 20 sati pozivom na besplatnu savjetodavnu liniju Hrabrog telefona za mame i tate na 0800-0800. Možete poslati i poruku s upitom na savjet@hrabritelefon.hr ili potražiti savjet stručnjaka u školi svojeg djeteta ili u domu zdravlja.

Vežano za organizaciju predavanja i radionica o elektroničkom nasilju i općenito o medijskoj pismenosti – za djecu, roditelje te nastavnike i stručne suradnike – možete se javiti Društvu za komunikacijsku i medijsku kulturu na info@dkmk.hr.

Korisne informacije i savjete možete pronaći i na portalu Agencije za elektroničke medije i UNICEF-a - medijskapismenost.hr.

Nemojte se bojati modernih tehnologija, jer one same po sebi nisu ni dobre ni loše. Uključite se i u taj dio života svoje djece, istražujte s njima i zajedno učite o korištenju različitih medija te im uvijek budite oslonac i podrška.

Hana Hrpka, prof. psihologije

POPIS KORIŠTENE LITERATURE

- Bilić, V. (2018). *Nove perspektive. Izazovi i pristupi nasilju među vršnjacima*, Zagreb: Obrazovni izazovi i Učiteljski fakultet u Zagrebu.
- Cert.hr (2020). *Godišnji izvještaj rada nacionalnog CERT-a za 2019. godinu*. Dostupno na: <https://www.cert.hr/GINC2019>. Pristupljeno 25. 2. 2020.
- Cert.hr (n.p.). *Phishing*. Dostupno na: <https://www.cert.hr/phishing/>. Pristupljeno 25. 2. 2020.
- Ciboci, L. (2014). Grupe mržnje na društvenim mrežama – novi oblici nasilja među djecom i mladima. U: Marijana Majdak, Lucija Vejmelka, Katarina Radat, Annamaria Vuga (ur.), *Nasilje na internetu među i nad djecom i mladima* (str. 13–26). Zagreb: Društvo za socijalnu podršku.
- Ciboci, L. i sur. (2017). *Svijet interneta na dlanu*. Zagreb: Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu. Dostupno na: <http://www.djecamedija.org/wp-content/uploads/2018/05/sigurnost-djece-na-internetu-2018-v2.pdf>. Pristupljeno 25. 2. 2020.
- Ciboci, L. i sur. (2017). *Svijet videoigara*. Zagreb: Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu. Dostupno na: <http://dkmk.hr/wp-content/uploads/2016/01/Svijet-videoigara.pdf>. Pristupljeno 25. 2. 2020.
- Ciboci, L.; Ćosić Pregrad, I.; Kanižaj, I.; Potočnik, D.; Vinković, D. (2020). *Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu - HR Kids Online*. Zagreb: Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu.
- Ciboci, L.; Kanižaj, I.; Labaš, D. (2018). *Sigurnost djece na internetu i elektroničko nasilje*. Zagreb: AEM i Unicef.
- Kušanić, D.; Ciboci, L.; Labaš, D. (2019). Ovisnost o internetu. U: Zekanović-Korona, Lj. (ur.), *Zbornik 2. Informacijske tehnologije i mediji 2017* (str. 31–56). Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Ministarstvo unutarnjih poslova, <https://redbutton.mup.hr/>. Pristupljeno 24. 2. 2020.
- Ministarstvo unutarnjih poslova, *Selfies, sexting, web-kamere, iznuda, prisila*. <https://mup.gov.hr/online-prijave/online-prijava-zlostavljanja-djeteta-redbutton/zlostavljanje-putem-interneta/selfies-sexting-web-kamere-iznuda-prisila>. Pristupljeno 24. 2. 2020.
- Poliklinika-djeca.hr (2014). *Istraživanje o iskustvima i ponašanjima djece na internetu i društvenoj mreži Facebook*. Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/istrazivanje-o-iskustvima-i-ponasanjima-djece-na-internetu-i-na-drustvenoj-mrezi-facebook-2/>. Pristupljeno 26. 2. 2020.
- Poliklinika-djeca.hr (2019). *Rezultati nacionalnog istraživačkog projekta „Društvena online iskustva i mentalno zdravlje mladih“*. Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/rezultati-nacionalnog-istrazivackog-projekta-drustvena-online-iskustva-i-mentalno-zdravlje-mladih/>. Pristupljeno 25. 2. 2020.
- Smahel, D.; Machackova, H.; Mascheroni, G.; Dedkova, L.; Staksrud, E.; Ólafsson, K.; Livingstone, S.; Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online. Doi: 10.21953/lse.47fdeqj01ofo
- Spitzer, M. (2018). *Digitalna demencija*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Strabić, N.; Tokić Milaković, A. (2016). Elektroničko nasilje među djecom i njegova usporedba s klasičnim oblicima vršnjačkog nasilja, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 24, br. 2, 166–183. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/171257>.
- Šare, A. (2020), Elektroničko nasilje. Dostupno na: <https://www.zjz-zadar.hr/hr/zdrav-zivot/djeca-mladi/435>. Pristupljeno: 26. 2. 2020.

Na portalu

www.medijskapismenost.hr

mogu se pronaći:

ODGOVORI NA PITANJA

vezana uz korištenje medija u obitelji i izazove s kojima se roditelji i njihova djeca suočavaju u medijskom okruženju

ČLANCI I KOLUMNJE

o najzanimljivijim temama i trendovima iz svijeta medija i medijske pismenosti

STRUČNE PREPORUKE

za razvoj medijske pismenosti djece i odraslih

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

o medijima i novim platformama te o njihovom utjecaju na djecu i odrasle

OBRAZOVNI MATERIJALI

PRIMJERI DOBRIH PRAKSI

MEDIJSKI SADRŽAJI I FILMOVI KOJE SU SNIMILI DJECA I MLADI namijenjeni odgojiteljima, nastavnicima, roditeljima i djeci

Portal

www.medijskapismenost.hr

pokrenuli su Agencija za elektroničke medije i Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Cilj je portala prvenstveno podržati i osnažiti roditelje, skrbnike, odgojitelje i nastavnike u podizanju razine vlastite medijske pismenosti te u poučavanju djece i mladih o tome kako kritički konzumirati, stvarati i dijeliti medijske sadržaje.